

MEHMED CAN DOĞAN

Mehmed Can Doğan (1969) - çağdaş Türkiyə ədəbiyyatının tanınmış isimlərindəndir; şair, ədəbiyyatşünas, esseistdir; Türk dili və ədəbiyyatı təhsili alıb, Ankara HBV Universiteti İlahiyyat fakültəsində dərs deyir.

"Mene Tekel Feres" (1993), "Tövrənlər və qəsdlər" (1997), "Şaman" (2005), "Əntar" (2009), "Ögey akiz" (2013), "Caməkan" (2017), "Başqa cür də olur" (2020) və başqa şeir kitablarının, eləcə də türk ədəbi cəmiyyətinin geniş müzakirələrə səbəb olmuş, diqqət çəkmiş ədəbi araşdırmalarının müəllifi, çoxsaylı kitabların tərtibçisi və redaktorudur.

"Beş şair, beş poetika" adlı əsəri ilə "Milliyyət Ədəbiyyatı Ödülü"nü (1993), "Caməkan" şeir kitabıyla şeir nominasiyasında "Atilla İlhan Ədəbiyyat Ödülü"nü (2018) və başqa mükafatları alıb.

Səlim Babullaoglundan Mehmed Can Doğanla olan söhbətinin və onun "Başqa cür də olur" şeir kitabından, "Ruh" bölməsindən seçdiyi bəzi şeirləri diqqətinizə çatdırırıq.

- Mənə istəyim üzrə kitablarınızı göndərdiniz. Çox minnətdaram. Onların birinə mənim üçün ithaf qeydində belə yazmışınız: "Sözə duyduğumuz inanma". Sizo, poetik söz, bəddii söz dünyanı dəyişmək gücündədirmi və o əski deyisiz inanimiz nə qədərdir? Çağdaş Türkiyədə və dünyada kitabın yerini necə görürsünüz?

- Dilo inanmaq, ösəndə, dünyaya inanmaqdır. Çünki dünya dillə dirir və həmişə dilin içində yaşayırıq. Üstəgəl, tekce bizlər deyil, bu dünyadan kəncələr də dildə yaşayırlar, onlar da bizim sözü inanimizlə nəfəs alırlar. İstifadə etdiyimiz hər sözü vaxtilə Yunus Əmrə də, Füzuli də istifadə etmişdir, Şah İsmayıl Xətai də, Pir Sultan Abdal da dünyaya bizim yararlandıığımız sözləri anlam vermiş, dünyanı bunlarla mənalandırmışdır. Bu baxımdan sözü inannaq insana, mədəniyyətə, tarixə inannaqdır. Bunlara inandıqımızda sevgini, zülmü, ağrı, sevinci, dirançı, həsrət, hirs, qıssası insanın insana və təbiətə etdiyi ləzini bir daha aydınlıqla, səftiqlə, yaxud bəzən də qararıqlıqla görürük. Yəni inanimiz bözən artır, bözən azalır, bözən qayğılım-

Çağdaş Türkiyə ədəbiyyatı:

"Sözə inanmayan şair ola bilməz..."

riq, bezirik, bözən iso hər şeyə etimadla yanaşırıq, yixıldığımız yerdən qalxırıq, bu zaman söz olimziddən tutur. Biz şairlər dünyaya sözlə baxır, dünyanı sözlə görür və yəna eyni sözlə dünyanı yenidən qururuq. Mənecə, sözü inanimən şair ola bilməz. Sözü şair belə qavrayır, amma oxucu da onun bu qavrayışını beləcə duyurmu? Poetik söz dünyanı dəyişdirmə gücünün olub-olmadığı yerlə yox, onun oxucudakı yanğısıyla əlaqəli. Bizlər yeni dünyalar quraraq sözü inanimizni göstəririk və yazdığımız şeiri dore edərək bu yeni dünyalara yeni insanları dövət edirik. Çağırışımız kimlərin qarşıqlıq göstərdiyini, kimlərin zəhminə və könlünə girdiyimizi bilmərik, amma həmişə kimsə vardır. Qaldı şairin sözlə qurduğu əlaqəyə, şeirin örsəyə gəlmə müddətində oxucunun olub-olmamasına, bunu əhəmiyyəti yoxdur. Şairlərin sözlə qurduğu əlaqə ağacların baharda oyanması, çiçəkləməsi və bar verməsi kimidir, buna bənzər. Ağaclar kimsə bilsin deyə deyil, öz təbiətlərini müvafiq şəkildə oyanır, çiçək açır, bar verir. Onların çağırışına iso mütləq qarşıqlıq verilir. Çağdaş dünyada sözün gördüyü dayaq, əlbəttə, gözlədiyimiz soviyyədə deyil. Şeir, hekayə və romana görə daha az ilgi gərən bir ədəbi növüdür. Belə olmasında da bir çox səbəbi vardır. Zətan şairin sözü inancını da bu səbəblərlə açıq və qapalı biçimədə mücadilə etməsindən qaynaqlanır. Onun mücadiləsi dil ilə güclənir və şairin bundan başqa bir dayağı yoxdur.

- İlk kitabınız "Mene Tekel Feres" adlanır. Eyniadlı şeiriniz də var. 23-24 yaşınız vardı kitab nəşr ediləndə, şeir yazılarda daha gəncəndiz. Babil şahı Baltazar sizin o zamankı yaşınız qədər taxtada oturmuşdu, birdən-birə ona ünvanlanmış sözləri necə başlıq etdiniz, o şeir niyə yazıldı?

- "Mene Tekel Feres" sözü, məni həmişə sözün o andakı faş etdiyi, işarə etdiyi mona, həmişə mistikasi, həmişə sözləşmə ilə cəzəb etmişdir. Babiliətan kralı Baltazarın tokəbbürü və özünü itirdiyi andakı, zamankı etdikləri düşündürürdü idi. Özüni dünyanın hakimi olaraq gördüyü üçün zamana da hökm etdiyini və ya edo biləcəyini düşüncəyə bəzəndənəzəzə kral qutsal olaraq qəbul edilən döyərölə qəbalaqlı o uzadır. Qəbalaqlığın və tokəbbürünün cəzasını alır da. Bu coza ona sirlə bir şəkildə bildirilir.

Baltazar həbdənsiz ölin divara yazdığı "Mene Tekel Feres" sözünün nə anlamə gəldiyini, kahlınlardan və cadugərlərdən öyrənmək istəyir. Amma heç kimo bunu söyləyə bilmir. Nəhayət, Babildə sürgündə olan Danyal peyğəmbər gətirilir və o sirlə açıq. Ona verilən kitabə uyğun olaraq söyləyir: "Mene - Allah sonin səhəhənin günəlini saydı və bitirdi; Tekel - torozido ölcüldün və əskik gəldin; Feres - ölkən böhdünü, midiyə və farslara verildi". O gecə üsəyanda Baltazar öldürülür və ölkəsi parçalanır. Bu hekayədəki "günah və coza" mə-

sələsi məni təsiləndirmişdi. Höddini aşma, tokəbbür, günah, möcüzə, sözün gücü, coza kimi anlayışları əhatə edən bu hekayə bir şeirə lazım olan hər şeyi veriridi. İnsanlıq tarixinin Baltazarın taleyi və tələsizliyindən ibarət olduğunu düşündüyüm üçün də kitabə bu adı verdim. Nəticəsən bir sözü var: "Ey dostlarım! Görənlik belə deyir: utanc, utanc, utanc... insanlığın tarixi budur!". "Mene Tekel Feres" utancını aydınlaşdırən bir sözdür, məncə və mənim ilk kitabım da bunu gərən şeirlərimin toplandığı bir kitab...

- Kitablarınızdan birinin adı "Caməkan". Çoxanlamlı bir söz: vitrin, meyvə çiçəklərin bütün mövsümlərdə yetişdiyi yer, biz ona istixana da deyirik bəzən, eyni zamanda şüşə, ayna mənalıdır var. Bir "Cam" şeiriniz də var. Ordan aldığınız töəsürətə iso şüşələr, camlar, illüziyalar, rəyalar mənalıdır. Bunu bir az izah edin, zəhmət olmasa.

- Bəli, caməkan çoxmənalı sözdür. Kitəbənə qoyaraq siz söylədiyiniz bütün mənalarkı nəzərdə tutdum. Evlərin pəncərələrindəki camlar, vitrinlər, postmodern tərdə tikilmiş evlərin çöl şüşə örtükləri, istixanalar... Və bir də "cam" sözünün cəyah etdiyi mətaforalar, istixanələr var. Yaşadığımız dünya kapitalizmin hökm sürdüyü bir dünyə və bu dünyə həmişə camları dövrələyir, sanki ovsunlayır, hobs edir, illüziyalar yaradır. Ona görə də həmin kitabdakı

şeyrlər kapitalizmin hökmərləhətinə etirazdır.

- Türkiyədə çox oldum. Hər dəfə, bəzi adlar və peşakar çevrələr xaric, Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmadığına şahidlik etdim. Eyni şeyi Türkiyə ədəbiyyatı üçün də söyləmək olar. Nə etmalı?

- Doğrudur, rəziyam. Hərçənd ki, universitetlər türkco ədəbiyyatlarla bağlı araşdırmalar aparırlar, amma bu araşdırmalar ədəbiyyat dünyasına açılan, aktual ədəbi mühitə bölli olan məsələlər deyil. Sizin əzəmlənən Türkiyə ədəbiyyatı ilə bağlı vəziyyətin də oxşar olduğunu başa düşürəm. Türkiyədə ingilis, fransız, amerikan, italyan ədəbiyyatları çevrilən kitablar vəsi-təsilə çox yaxşı tanınmaqdadır. Dil öngəli olmasınca rəğməntə toəssüf ki, Azərbaycan ədəbiyyatı yətinəncə tanınır, nəşirlərimizin də marağı çox azdır. Nəşirlərin bu ilgisizliyi, məncə, xüsusi bir səbəblə deyil, bilgilizliyi üzündəndir.

Mən sizinlə və başqa iki həmkarımızla İstanbulda təşkil edilən bir şeir tədbirində tanış olduq. İndi bəxən, ədəbiyyatla bağlı hansısa bir işi görürük. Bu cür buluşmalar, əlaqələr doğulcaq, olcaq, fikrimcə. Düşünürəm ki, daha çox şeyirli işlər görə biləcəyik gələcəkdə.

Söhbətləşdi:

Səlim BABULLAOĞLU